

©iblos.rs

Издавач: **Biblos Books**

Место и година: **Београд, 2021.**

Извор: **Olivier Clément, *L'Église orthodoxe*,
Presses Universitaires de France, 1961,
6. допуњено издање, 1998.**

Превод: **Славица Милетић**

Редактор: **Обрад Карановић**

Рецензенти: **Андреј Јефтић и Марко Вилотић**

Едиција: **Путокази, књига 5.**

Уредник: **Благоје Пантелић**

За издавача: **Стојан Секулин**

ISBN **978-86-6098-015-3**

© **Biblos 2021.**

оливије клеман

їравославна
црква

САДРЖАЈ

УВОД.....	7
ПРВИ ДЕО: ХРОНОЛОГИЈА	9
I Православна Црква као наставак древне Цркве	10
II Седам васељенских сабора.....	10
III Раскол између западног и источног хришћанства	13
IV Величина Византије.....	14
V Проблеми симфоније	16
VI Византијска мисија и нови православни свет.....	17
VII После пада Цариграда: векови повлачења (XVI–XVIII век)	19
VIII Унијатски проблем.....	23
IX Деветнаести век (до 1917).....	25
X Велико искушење (од 1917. до 1988)	27
XI После пада комунизма	29
XII Где се налазе православни хришћани?	34
ДРУГИ ДЕО: ТЕОЛОШКЕ ОСНОВЕ	37
I Опитна теологија.....	38
1. Шта значи реч теологија?	38
2. Преображај онтологије	39
3. Догмат: одушевљење, искуство, славословље	40
II „Смрћу је победио смрт”	41
1. Стварање, пад, владавина смрти.....	41
2. Богородица и оваплоћење	43
3. Искупење и обожење	44
4. Славно Тело, Црква и свет	46
5. Православна космологија	47
III „Царе Небески, Утешитељу...”	49
1. Христова дела и дела Духа	49
2. Дух, личност и слобода.....	51
IV Божанске енергије.....	52
1. Скривени Бог и откривени Бог	52
2. Обожење	53
3. Разлика између суштине и енергије	54
4. Егзистенцијално причешће и онтолошко учешће.....	55
5. Енергијска свеприсутност.....	56

V Света Тројица и тринитарна антропологија.....	57
1. Тријадолошка терминологија	57
2. Личност као подударање јединства и јединствености	59
3. Рађање и исхођење	59
4. Проблем <i>Filioque</i>	60
5. Православна антропологија	63
6. Апокатастаза?	64
ТРЕЋИ ДЕО: АСПЕКТИ ЦРКВЕ.....	67
Увод: Начело тројичности	68
1. Тело Христово и пуноћа Светог Духа	68
2. Харизматична институција	68
3. Начело тројичности.....	69
I Тело Христово	70
1. Црква – света тајна над светим тајнама	71
2. Апостолско прејемство	72
3. Епископ у локалној Цркви	73
4. Свештенство и брак.....	74
5. Локална и универзална Црква	76
6. Средишта првенства.....	77
7. Петрово прејемство.....	78
II Храм Светог Духа: Предање и непогрешивост	83
1. Миропомазање – света тајна царског свештенства.....	84
2. Апостолска служба пророштва.....	84
3. Предање и Успење Пресвете Богородице.....	86
4. Догматска инволуција.....	88
5. Непогрешивост	89
ЧЕТВРТИ ДЕО: СВЕТЕ ТАЈНЕ И ТАЈИНСТВО.....	93
I Сила Литургије.....	94
1. Византијски обред и дух Литургије.....	94
2. Заједнички карактер Литургије	94
3. Православни осећај за свето.....	96
4. Литургија – предокушај Царства.....	97
5. Богослужбени кругови	98
6. Васкрс.....	100
7. Евхаристија	101
8. Литургијски проблеми	105
9. Преглед других светих тајни	106

II Иконе	107
1. Христолошки основ иконе	107
2. Лица вечности	108
3. Светотајинска вредност иконе и догмат Седмог сабора	110
4. Символика и украшавање цркве	110
III Духовност	113
1. Светотајинске основе	113
2. Улога монаштва и поунутарњено монаштво	114
3. Покајање	117
4. Молитва и њена метода	118
5. Светлост и љубав	122
6. Видови светости	123
ЗАКЉУЧАК: О ПОТЕНЦИЈАЛНОЈ УЛОЗИ ПРАВОСЛАВЉА	125
БИБЛИОГРАФИЈА	131
I Целовити прикази	132
II Историјске перспективе	132
III Основи и теолошки проблеми	132
IV Литургија, икона, катихеза	133
V Духовност	134
VI Преглед религијске философије	134

УВОД

Православна Црква, уз Римокатоличку и цркве које су произашле из реформације, један је од три главна израза историјског хришћанства. Она обухвата око 200 милиона крштених. У Источној Европи тешко се опоравља од дуготрајног тоталитарног тлачења. Након великих политичких и економских миграција у овом веку, њено присуство осећа се и на Западу. Ипак, и даље је слабо позната.

Зато смо, не губећи из вида страсти и несавршености историје, покушали да доспемо до суштине полазећи, на неки начин, изнутра. У жељи да истакнемо живо јединство православља, најпре смо укратко изложили његове теолошке основе, како бисмо затим показали како та иста стварност структурише Цркву и бива освећена. Каквог би смисла, на духовном пољу, имало знање које нам не би омогућило да наслутимо једно унутрашње пространство? То је циљ који смо настојали да постигнемо овим кратким прегледом.

**ПРВИ ДЕО
ХРОНОЛОГИЈА**

I ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА КАО НАСТАВАК ДРЕВНЕ ЦРКВЕ

Православна Црква, као *ајостјолска*, налази се у непрекинутом континуитету древне Цркве.

У слојевитости својственој Истоку, изненађујуће сличности импресионирају историчара: у православљу, пасхална радост Васкрсења – победа над смрћу и паклом која је заједничка свим хришћанима – никад није била заклоњена прецењивањем Великог петка. Дела апостолска величају моћ Исусовог Имена: призивање овог Имена налази се у самом средишту православне духовности. За Светог Јована [Богослова], светлост и живот избијају из светих тајни. У XIV веку Никола Кавасила, а у XX Јован Кронштатски истичу да *живоји у Хрисију* омогућује свесност о тој светотајинској благодати и њен доживљај... У локалној, евхаристијској заједници пројављује се читава Црква („Црква Божија која је у Риму [...] у Коринту”, пише Апостол Павле). То је и данас темељ православне еклисиологије. Све локалне Цркве кроз сабор изражавају своје заједничко сведочанство. Православље у [Апостолском] *сабору* одржаном у Јерусалиму (Дап 15, 5–29) види прототип свог разумевања сведочења и служења у Цркви... Апостолска времена обилују даровима Светог Духа: православље је увек познавало истинску, видљиву или скривену, пророчку службу...

II СЕДАМ ВАСЕЉЕНСКИХ САБОРА

Након *преобраћења* Римског царства (IV век) и општер покрштавања медитеранског света, сусрет са хеленистичким философијама обавезује Цркву да прецизно оцрта *интелектуалну континуиру* тајне коју живи. Грчки оци нису покушали да направе синтезу Откривења и философије.

Са неприкосновеном слободом користили су философску технику и вокабулар свог времена, не затварајући се никад у систем (били су у једнакој – малој – мери стоичари и аристотеловци, као и платоничари) и предузимајући, увек у конкретној, *социјолошкој* перспективи, хришћански преображај појмова, који је извршила Византија. Семитска, телесна генијалност Антиохије исправља нарочито симболичну генијалност Александрије. Велико подвижништво пустиње усмерава богословље на контемплацију и са Макаријем Великим (или незнанцем који се скрива иза тог имена) поново налази, насупротив сваком хеленском дуализму, библијско јединство човека у појму *срца*.

Управо у то време, у оквиру хришћанског царства и на иницијативу царева који су се старали да очувају верско јединство својих поданика, сазвани су на средоземном Истоку седам такозваних *васељенских* [екуменских] сабора (од *οἰκουμένη* – настањени свет, поистовећен с Царством). Православна Црква познавала је и пре и после тога многе друге саборе чије су одлуке обогатиле њено сведочење. Ипак, за њу посебан значај имају седам васељенских сабора, јер су они дефинисали христолошку поруку Цркве, тајну Христа – истинског Бога и истинског човека, која је окосница читаве хришћанске вере.

Први никејски сабор (325) закључује да је Син *једносуштан* (*ὁμοούσιος*) Оцу. *Први цариградски сабор* (381), потврђујући дуготрајне напоре отаца Кападокијаца, истиче да је у Богу апсолутно јединство (*ὁυσία*) недељиво од ништа мање апсолутне различитости (*ιψοσύασι* или личности) и исповеда божанску природу Духа.

У V веку пажња се усредсређује на јединство божанског и човечанског у Христу. Црква чува тајну оваплоћења тако што примењује на њу тројично схватање *ιψοσύασι*, која не упућује на нешто, већ на неког ко може постоја-

ти у две различите природе. *Ефески сабор* (431) потврђује ипостасно јединство Христа, стога и то да је Марија уистину *Бојородица* (*Θεοτόκος*). *Халкидонски сабор* (451), врхунац православне христологије, признаје да је Христос *истински Бој и истински човек*, „познат у две природе несливено, неизмењиво, нераздељиво и неразлучно, тако да сједињењем није нарушена разлика природа, већ је, штавише, сачувано својство сваке природе и сједињује се у једно Лице или једну ипостас”.

Петти васељенски сабор (Цариград II, 553), подсећајући на тајну распетог Бога, преузима александријско схватање Христовог обоготвореног и обоготворујућег тела које у себи садржи читаво човечанство. Поред тога, он истиче – супротстављајући се хеленизујућим учењима, а у потпуно библијској перспективи – јединствен карактер антропологије и стварност материје као нечег што је добро. Следећи [учење] Максима Исповедника, *Шестии сабор* (Цариград III, 680) потврђује пуну људску слободу коју је Христос имао у свему што се тиче његове људске природе и коју је његова *кеноза* (самоунижење распетог Бога) омогућила сваком људском бићу као могућност личног избора...

Управо на ту човечност Христа и његових чланова, у исти мах конкретну и преображену, указују *иконе*, као сведоци истовремено оваплоћења и преображења твари: то је у основи поштовања икона које је *Друји Никејски* или *Седми васељенски сабор* (787) бранио од иконоборства (уништавања икона).

Поред тога, васељенски сабори су груписали помесне цркве око појединих црквених центара који су тако добили улогу *ценџара сајласносџи: мџџройолиџи*, као епископ главног града, рукополаже епископе у својој провинцији, а *џаџриџарх* митрополите. Успоставља се пет *џаџриџаршиџа* (Пентархија): Рим, Цариград, Александрија, Анти-

охија, Јерусалим. Рим има првенство части и велики морални ауторитет, али његова јурисдикција на Истоку своди се на ограничено апелационо право.

III РАСКОЛ ИЗМЕЂУ ЗАПАДНОГ И ИСТОЧНОГ ХРИШЋАНСТВА

Од X до XIII века западно и источно хришћанство постепено се раздвајају.

Иако донекле површни, културни разлози за то су очигледни: употреба грчког језика на Истоку, латинског на Западу; нагли развој Северозападне Европе која је Италији много мање туђа него Византији; супротан однос према бради и посту; сучељавање старог римско-византијског и новог римско-германског царства.

Али, дубоки разлози, они којима се једино може објаснити дуготрајност раскида, теолошке су природе. То је најпре проблем *исхођења Светиој Духа*.

Преузимајући Христове речи из Јеванђеља по Јовану (15, 26), Никејско-цариградски Символ вере исповеда да Свети Дух исходи од Оца. У једном другачијем контексту концептуалности, који се разликује од оног на Истоку, на који ћемо се осврнути кад будемо расправљали о тринитарној теологији, од III–IV века на Западу уводи се додатак [у Символ вере]: „...од Оца и Сина...” (*a Patre Filioque*). Византија је ту формулацију касно упознала и одлучно одбацила у IX веку, кад је патријарх Фотије објавио: „Свети Дух исходи само од Оца.” У XIII веку латинска схоластика уводи *Filioque* у есенцијалистички приступ, који у корист суштине умањује тајанствену тринитарну антиномију јединства и различитости, као и монархију Оца.

Други суштински узрок раскола јесте воља папâ да измене морални примат, односно *председавање у љубави* у локалним црквама (Св. Игњатије Антиохијски) у *дирекци-*